

Dr. Kósa Éva

A média szerepe a gyerekek fejlődésében

Napjainkban a médiumok, mindenekelőtt a televízió elterjedtsége jelentős mértékben átalakítja a szocializációs folyamatot. A mára már hagyományosnak tekinthető médiumok (film, újság, televízió, videó stb.) mellett a gyorsan elterjedő új technológiák is egyre jelentősebb szerepet játszanak a gyerekek és a fiatalok mindennapjaiban. Az előadás a média hatásának általános elméleti kérdéseit taglalja, valamint megvizsgálja, milyen tényezőktől függ, hogy mit értenek a gyerekek a médiából, és bemutatja a felnőttek szerepét a gyerekek médiához való viszonyában.

I. Hogyan nőnek fel a gyerekek?

Míg a középkorban a gyerekek a felnőtt világ részesei voltak születésüktől kezdve és személyes tapasztalataik révén ismerték meg a világot, a 19. század végétől kialakult az ún. védett gyerekkor, aminek a 20. sz. második felére egy kitüntetett médium, a televízió elterjedésével vége lett.

II. Hogyan hat a média?

Tömegkommunikáció - média - befogadó

A média és a tömegkommunikáció szót nap mint nap használjuk, mégsem árt pontosabban meghatározni jelentésüket.

A médiahatás modelljei

A média hatásával kapcsolatban többféle modellt ismerünk. A különböző modellek, magyarázatok másképpen gondolják el a médiumok hatásának mélységét és hatókörét.

III. Mit értenek a gyerekek a televízióban látottakból?

Hogyan olvassuk a tévét?

A gyerekek nem mindig értelmezik ugyanúgy a tévében látottakat, mint a felnőttek. A tartalom megértésének életkori különbségein túl fontos azt is észrevennünk, hogy a filmes, televíziós "nyelv" másképpen írja le az eseményeket, jelenségeket, mint a beszéd vagy az írás.

Valóság vagy fantázia?

A tévé hatásának megértésében fontos szempont, hogy mennyire tekintik a televízióban ábrázolt eseményeket és szereplőket valóságosnak, illetve

kitalálnak a nézők. A kutatások azt mutatják, hogy az életkor előrehaladtával megváltoznak azok a kritériumok, melyek szerint a gyerekek a tévés tartalmak valóságosságát megítélik.

A televízió gazdasági-ipari működésére vonatkozó ismeretek

Nemcsak a gyerekek, de a felnőtt nézők nagy hányada sem érvényesít a műsorok gyártására vagy a gazdasági szempontokra vonatkozó ismereteket a tévéüzenetek dekódolásában. A nézettség, a hirdetések és a bevétel összefüggéseit felismerő nézők védettebbek a tévé hatásaival szemben.

A műsorok formai jellemzőinek jelentősége

A műsorok formai sajátosságai is szolgálhatnak támpontul a realitás megítélésénél. Az egyes műfajok formai jellemzői meglepően korán szerepet játszik a gyerekek tévéértelmezésében.

A televíziós történetek követése

A narratív szerkezetekre épülő tévés műfajok különösen nehezen értelmezhetők a gyermekek számára. A szereplők motívumainak megértése körülbelül 10 éves kor körül alakul ki.

Jellemek, karakterek megítélése

A televízióban látottak megértésével kapcsolatban fontos az is, hogy hogyan ítéli meg és milyen szempontok alapján értékeli a néző a szereplők jellemét.

IV. A médiaértés és az értelmi fejlődés kapcsolata

A televízióban látottak megértésének összetevőit elemezve megfigyelhető, hogy a megértés és értelmezés fejlődése együtt jár a gyerekek életkorának változásával és értelmi fejlődésével.

V. A szülők, nevelők szerepe a médiaértésben és a médiahasználatban

A médiaértéssel kapcsolatos kutatások megmutatják, hogy a gyerekek sokáig nem értik vagy félreértik a televízióban látottakat. Ezért olyan fontos a szülő közvetítő szerepe: a tévében látottak közös megbeszélése, a műsorkészítés jellemzőinek megtanítása, a gyermekek tévézési szokásainak a tudatos alakítása.

VI. Összegzés

A televízió elterjedésével a felnevelkedés feltételei megváltoztak, a gyerekek a személyes tapasztalatokon túl nagymértékben a képernyő révén szereznek benyomásokat az őket körülvevő világról. A szelektív és kritikus médiahasználat elsajátítása nemcsak azzal az előnnyel jár, hogy a fiatalok védettebbé válnak a

tévé negatív hatásaival szemben, hanem azzal is, hogy jobban ki tudják használni jelentős előnyeit.

I. Hogyan nőnek fel a gyerekek?

Tekintsük át vázlatosan a szocializáció körülményeinek történeti változásait.

A középkorban a világ megismerése a személyes tapasztalatok útján történik, a gyerek a felnőtt világ részese születésétől kezdve. Ha gondolatban összehasonlítjuk a mai gyerekek fejlődésének és felnevelkedésének körülményeit a néhány évtizeddel és az évszázadokkal ezelőtti feltételekkel, az egyik döntő különbséget abban találhatjuk, hogyan szereznek a gyerekek a világról tapasztalatokat.

Az elektronikus tömegkommunikáció - és elsősorban a televízió - napjainkra jellemző elterjedése előtt a fejlődés első éveiben a fizikai és társas világ működésére vonatkozó ismeretek a gyerekek számára szinte kizárólag személyes tapasztalatokból származtak. A gyerekek a felnőttek minden tevékenységének részesei voltak. A szó mai értelmében nem volt tehát gyerekkor.

A 19. század végétől egy olyan új korszak köszönt be, mely körülbelül a 20. század közepéig tart, és meghatározó eleme az írásbeliség, illetve az iskoláztatás általánossá válása, ennek következtében a gyerekkor elkülönülése, a védett gyerekkor kialakulása. Ebben az időszakban a világ megismerése továbbra is a személyes tapasztalatokon alapul, ami kiegészül - az olvasás révén - a nyomtatásban rögzült és felhalmozott ismeretekkel. Az olvasás csak fokozatos belépést enged a felnőttek világába.

A gyerekek ismereteit apránként a felnőttek által mondott történetek, mesék is gazdagították, de a fiatalok fejlődéséért felelős idősebb generáció a történelem során mindig megszurta a gyerekeket érő információkat. Az iparosodott társadalmakban csak az iskoláskortól -helyesebben az olvasni tudás készségszintű elsajátításától, általában 8-10 éves kortól - kezdve tudtak a gyerekek olvasmányaikon keresztül a világ előlük addig elzárt életébe, a felnőttek világába apránként betekinteni. Az olvasási készségek kialakulása és fejlődési szintje tehát szükségszerűen életkorhoz kötötte és fokozatossá tette ezt a folyamatot.

A 20. század második felében döntő szerepet játszik egy kitüntetett médium, a televízió elterjedése. Vajon véget vet-e a tévé uralma a védett gyerekkornak? A tévé korában a világ megismerése "mintha" személyes tapasztalatok útján történne, és azonnali belépés a felnőtt világba.

A televízió gyökeresen megváltoztatta a korábbiakban kialakított fokozatos átmenetet a gyerekkorból a felnőttkorba. Kendőzetlenül, feldúsítva mutat be mindent, akár a legkisebbek számára is. Az általa ábrázolt világ pedig nagymértékben eltér attól, amit a mesék, a valóság felnőttek által megszűrte változata, a gyerekeknek szánt egyéb történetek az adott kultúrában elfogadott értékeknek megfelelően ábrázoltak: itt gyakran nem az igazság és a rend uralkodik, gyakran nem győz a jó és a becsületes, sok a megtorlás nélküli, sőt eredményes erőszak, és a szexualitás sem a szerelem szép velejárója.

A fenti összehasonlítás persze erősen leegyszerűsített, de a szakértők - és az aggódó nevelők is - a televízió elterjedéséhez kötik a gyermekkor védettségének megszűnését. A televízió mindent megmutat, sőt gyakran dúsítva hozza a gyerekek elé a felnőtt világot, annak gyakran csúnya arcát, a társas világ működési rendellenességeit. A televízió nem tud suttogni, mint a gyerekeknek nem való témákról beszélgető felnőttek. Ráadásul a fiktív, gyakran eltúlzott tartalmak a kellő tapasztalattal nem rendelkező gyerekek számára valóságnak tűnnek. Mindez abban az életkorban tűnik igazán kedvezőtlennek, amikor a morális értékrend, a világkép, a társas együttműködés alapjai kialakulnak.

A szülők és a nevelők gyakran attól tartanak, hogy a televízió veszélyezteti a szülők viszonylagos "információs monopóliumát", vagyis azt a jogot és lehetőséget, hogy gyermekeik életkori és egyéb sajátosságainak megfelelően alakítsák a hozzájuk eljutó információk minőségét és mennyiségét. Ez a félelem tükröződik abban, hogy általában sokkal nagyobb hangsúlyt kap a média "ártalmas" hatása a lehetséges kedvező hatásokkal szemben.

II. Hogyan hat a média?

II. 1. Tömegkommunikáció - média - befogadó

A média hatására vonatkozó magyarázatok áttekintése előtt meg kell adnunk a tömegkommunikáció és a média definícióját, mivel ezek a fogalmak gyakori és mindennapos használatuk ellenére is gyakran tisztázatlanok. Egy széles körben elfogadott meghatározás szerint:

A tömegkommunikáció az a folyamat, melyben

professzionális kommunikátorok üzeneteket készítenek, melyeket technológiai eszközök - azaz a tömegműködők - segítségével széles körben terjesztenek, térben és időben szétszórt, nagyszámú fogyasztó - a nézők, hallgatók, olvasók heterogén csoportja, a befogadók - számára.

A definíció értelmében tehát a tömegmédiák a tömegkommunikáció olyan csatornái, eszközei, melyek alkalmasak az üzeneteket nagy távolságra, sok embernek továbbítani. Így a médiumok körébe sorolhatóak a könyvek, az újságok, magazinok, a rádió, a televízió, a filmek, műsoros videó- és hangkazetták, CD-k, óriásplakátok stb. Vannak olyan eszközök (csatornák), melyeket nem nevezhetünk kizárólagosan tömegmédiának: ezek a személyes kommunikáció mellett tömegkommunikációs célokat is szolgálhatnak. Az internet és a mobiltelefon például lehet a privát üzenetek továbbítója, de alkalmas szervezett üzenetek nagyszámú befogadóhoz való eljuttatására is. Fontos eleme a definíciónak a befogadók heterogén jellegének hangsúlyozása is: a tömegkommunikáció üzenetei nem személyre szólóak, természetüknél fogva nagyszámú és földrajzilag, életkorban, értékrendben, felfogásban, ízlésben nagyon különböző közönséget céloznak meg.

II. 2. A médiahatás modelljei

A média hatására vonatkozó magyarázatok és modellek történetileg három szakaszba sorolhatók, és különböző elméleti megfontolásokon alapulnak.

A direkt hatás modellje azt feltételezi, hogy a média "mindenható", azaz tömegkommunikáció szinte közvetlen és azonnali változást tud elérni.

Noha a kutatások zöme a "mindenható médiával" szemben mára már messze komplexebb modellben írja le a szimbolikus kommunikáció és az arra adott emberi válaszviselkedés közötti kapcsolatot, mint azt a kezdeti, direkt inger-válasz feltételezések tették, a közfelfogás még ma is hajlik a média erejét ilyen közvetlen, egyirányú, ok-okozat összefüggésben látni. A mára már klasszikussá vált példa erre Orson Welles legendává vált Támadás a Marsról című rádiójátéka az 1940-es években, amikor a hallgatók igaznak vélték a rádiójátékban hallottakat, és sokan pánikba esve az utcákra rohanva kerestek menedéket a földönkívüliek támadása előtt.

A korlátozott hatás modellje szerint a tömegkommunikáció nem rendelkezik olyan hatóerővel, hogy alapvető befolyást gyakoroljon a befogadóra. Fő ereje abban van - vélik ezen álláspont hívei -, hogy a már meglévő véleményeket, értékeket és beállítódásokat (attitűdöket) megerősíti.

Újabban a meghatározott feltételek mellett érvényesülő médiahatás modellje a fenti két modell elképzelésénél bonyolultabb összefüggéseket feltételez. E harmadik modell hangsúlya arra tevődik, hogy a média meghatározott feltételek esetén rendelkezik erőteljes befolyásoló erővel. E feltételek lehetnek egy adott embercsoport (pl. férfiak, nők, idősek, fiatalok, egy kisebbségi csoport stb.) különleges sajátosságai, aktuális események, különleges feltételek.

E modell szerint a befogadók egy meghatározott csoportjára (mondjuk a médiafogyasztók 20-25%-ára vagy az üzletemberek egy csoportjára vagy magányos nőkre vagy a gyerekekre) meghatározott feltételek között a hatás akár

100%-os is lehet. Így lehetnek, akikre a média aktuális üzenete nagyon nagy hatást gyakorol, míg esetleg a befogadóknak akár többségére az adott üzenet semmilyen befolyással nem lesz. Ma a médiahatással foglalkozó kutatások nagy része az e modellben megfogalmazott "meghatározott feltételekre" kíváncsi: mik azok a feltételek, amelyek megléte esetén a média hatása jelentős egyik személynél, míg másiknál jelentéktelen vagy egyáltalán nincs? Ebből következően a hatásvizsgálatok központi kérdésévé a médiahatást mediáló (közvetítő) változók - mint például az életkor, aktuális pszichés állapot, motivációk, élethelyzet, társas környezet, meghatározott csoporthoz tartozás, intellektuális szint stb. - váltak.

A televízió mint kitüntetett médium

Az előadás témája szempontjából fontos számunkra, hogy a gyerekek csoportja különösen védtelen a média, és ezen belül elsősorban a televízió hatásaival szemben.

A televízió gyerekekre gyakorolt hatásában nem az a legaggasztóbb, ahogyan a kifejezetten gyerekek számára készült műsorok hatnak rájuk - bár a tévézés miatt az egyéb tevékenységek csökkennek, és ez is járhat negatív következményekkel. Nagyobb gond az, hogy nagyon sok gyerek már egészen kicsi korától kezdve válogatás nélkül néz, nézhet bármilyen műsort. Ezért is nevezik a televíziót gyakran "elektromos babysitternek", mivel a szülők gyakran azért engedik, hogy gyerekeik már kicsi koruktól kezdve korlátozás nélkül televíziót nézzenek, mert így nyugodtan végezhetik egyéb tevékenységüket. Kutatási adatok szerint a 3-5 éves gyerekek 36%-a, a 6-9 évesek 60%-a, a 10-13 évesek 75%-a maga kapcsolja be a tévét.

A nem életkoruknak való tartalmak hatását még fokozza az is, hogy a gyerekek gyakran egészen másképp értelmezik a televízióban látottakat, mint a felnőttek. A következő fejezetben azt járjuk körül, hogy milyen tényezők játszanak szerepet a televíziós ábrázolás megértésében gyerekeknél, hiszen a hatás mindenképp attól függ, miként értelmezzük a média üzeneteit.

III. Mit értenek a gyerekek a televízióban látottakból?

III. 1. Hogyan olvassuk a tévét? - A tévényelv sajátosságai

A gyerekek nem mindig értelmezik ugyanúgy a tévében látottakat, mint a felnőttek. A tartalom megértésének életkori különbségein túl most egy még alapvetőbb különbségre utalunk. Nevezetesen arra, hogy a filmes, televíziós "nyelv" másképpen írja le az eseményeket, jelenségeket, mint a beszéd vagy az írás; a filmes-, tévés ábrázolás másképp "mondja el" azt, ami az észlelésben egyértelmű.

A televíziós ábrázolásnak (és ehhez nagyon hasonlóan a filmes ábrázolásnak is) szintén megvan a maga szimbolikus konvenciója, azaz egy nagyjából egyezményesen elfogadott kódrendszere, s ezt a kódrendszert kell a nézőnek ismernie ahhoz, hogy megértse a képernyőn látottakat. Nézzünk erre néhány triviális példát: Ha a filmbéli főhős felidézi a múltat vagy álmodik, a képsorok homályosabbak vagy "elúsznak".

A képernyőn felváltva megjelenő két arc egy párbeszédet jeleníthet meg, ahol felváltva látjuk a szereplőket (és nem gondoljuk, hogy az egyik időnként eltűnik).

Egy arc hirtelen megnagyobbodik - mert a kamera "rázoomolt" -, de nem hisszük, hogy az illető feje ijesztően megnőtt.

Olyan ez, mint az írásjelek megértése, azaz az olvasni tudás (ezért is hívják a jelenséget "TV literacy"-nek). Olvasáskor is az egyes abc-knek egy adott közösségben elfogadott egyezményes jeleit kell ismernünk és dekódolnunk ahhoz, hogy értsük, amit olvasunk. Ezalatt az írott szimbólumokat "le kell fordítanunk", helyesebben vissza kell fordítanunk, hogy a jelentést értsük.

Ezzel szemben a televízió a dolgokról az észleléshez hasonló módon - a látási és hallási ingereken keresztül - szól, olyan módon, mintha valóban közvetlenül érzékelnénk az ábrázolt dolgokat. Az ábrázolás ilyen formáját az analfabéták is értik - de csak ha járatosak a filmes ábrázolás jelrendszerében. Ugyanis a televízió vagy a film is használ szimbólumokat, és a különböző, gyakran alkalmazott filmes technikáknak (pl. montázsok, zoom, vágások, lassítások stb.) a példák során említett "megfejtéseit" (dekódolását) ugyanúgy tanulni kell, mint ahogy olvasni megtanulunk.

A jelentős különbség az olvasás és a televíziós vagy filmnyelv között abban található, hogy a filmes ábrázolás fent említett kódrendszere oktatás nélkül is elsajátítható. Több vizsgálat bizonyítja, hogy a vizuális technikák megértése több tényező, elsősorban az értelmi fejlettség és a tapasztalat függvénye, és a film megértése nagyban függ attól is, milyen technikákat alkalmaztak benne.

Úgy tűnik, hogy a gyerekek bizonyos fejlettségi szint alatt, nagyjából 7-8 éves korukig nem képesek helyesen értelmezni a beállítások, jelenetek, vágások, ráúsztatások közti bonyolult viszonyrendszert. A cselekménynek, a térnek, a nézőpontoknak és főleg az időnek külön részekre tördelt ábrázolását általában csak tíz éves kor után kezdik megérteni, és a különböző technikák értelmezése még sokáig az életkori fejlettség függvénye. Kis gyerekek néha még a beállítások sorrendjére sem támaszkodnak akkor, amikor a tartalmat próbálják

megérteni, s ez azt jelenti, hogy emlékezetükben a műsor egymástól független részekként tárolódik.

Bizonyos feltételek mellett persze már jóval fiatalabb gyerekek is képesek a jelenetek egymásutánosságát megérteni és egy összefüggő történetként érteni. A kicsiknek szóló igazán jó tévémeséket nagyjából úgy készítik, mint egy bábszínházi előadást, ahol gyakran láthatunk egészen apró gyerekeket is, akik viszonylag hosszú időn keresztül feszült izgalommal élik át a főhős bábu kalandjait, azaz követik az eseményt. Az így ábrázolt cselekmény azonban nem, vagy csak nagyon kevésbé használja a tévés-filmes nyelvezetet. Nincsenek különböző nézőpontok, amikből láttatják a történetet (a gyerekek végig saját szemszögükből látják az előadást), nincs ráközelítés, nincs kinagyítás, zoom stb.

A későbbi életkorokban a tapasztalatok bővülésével az ábrázolás fenti sajátosságai érthetővé válnak, és ez különösen alkalmassá teszi a televíziót pl. biológiai folyamatok, fizikai ügyességet igénylő tevékenységek bemutatására. Ennek alapján a televízió kitűnő és páratlan ismeretközlő eszköz.

III. 2. Valóság vagy fantázia? - A televíziós realitás megítélése

Vajon mennyire tekintik a televízióban ábrázolt eseményeket és szereplőket valóságosnak vagy kitalátnak a műsorok nézői? Mennyire tudnak a gyerekek különbséget tenni a realitás és a fantázia szülte tartalmak között? És egyáltalán, miért fontos az, hogy mit tekint egy gyerek reálisnak vagy irreálisnak a televízióban látottakból?

Ez a különbségtétel nagyon jelentős tényező, mivel az erre vonatkozó vizsgálatok eredményei szerint a televíziós tartalmak attitűdökre és viselkedésre gyakorolt hatása nagymértékben függ attól, hogy a néző mennyire ítéli igaznak, reálisnak, valósnak a látottakat. Általánosságban az mondható, hogy minél valószínűbb egy esemény, annál jelentősebben befolyásolhatja a viselkedést és a gondolkodást (lásd Orson Welles példáját), és meghatározhatja a kiváltott érzelmek erősségét és természetét is. Reálisnak ítélt tartalom esetében a gyerekek sokkal inkább hajlanak a szereplők helyébe képzelni magukat, mintha a látottakat fiktív, kitalált történetnek, eseménynek tartják. Egy kísérletben jóval felfokozottabb negatív érzelmi reakciókat regisztráltak a Challenger űrhajó becsapódásának felvételét néző gyerekeknél, mint amikor hasonló, de fiktív eseményt vetítettek nekik.

Mikor és hogyan kezdődik és fejlődik a valóság és a kitaláció közti különbségtétel?

Képi megjelenítés hiányában, az olvasott vagy hallott (felolvasott) események, emberi viselkedések kevésbé tűnnek fizikailag azonosnak a valós eseményekkel, így az írott médiumok esetében korábban és könnyebben történik meg a bemutatott tartalom és a valóság elkülönítése. Ha azonban az ábrázolás képi és hangelemeket is használ, az megnehezíti ezt a folyamatot. Az összes mediált tapasztalat közül, mellyel a gyerekek találkoznak, kétség kívül a televízió hasonlít a legjobban a "való" élethez. Az élő szereplőket tartalmazó műsorok esetén az emberek és az állatok általában úgy viselkednek, ahogy a való életben. A szereplők többnyire a mindennapi élet problémáival küzdenek, vagy legalábbis a mindennapi élet drámai és érdekesebb oldalát képviselik. A nem-animációs műsorok formája minden tartalomnak a realitás légkörét kölcsönzi.

De a televíziós ábrázolás közvetítő jellegét a kisgyermek egyáltalán nem érti meg.

A kisebb óvodáskorúak esetében gyakori, hogy a televíziót valóban egy "mágikus ablak"-nak tekintik, amin keresztül a valóság egy darabkáját lehet látni. Ők hajlamosak azt hinni, hogy a televízióban látható emberek a tévédobozban élnek, és ugyanúgy ismerik a nézőt, mint ahogy ők a szereplőket. Nem értik meg, hogy a tévéműsor lehet "kitalált", és a szereplők színészek. Úgy gondolják, hogy a tévészereplőkkel interakcióba lehet lépni, mivel ők látják a szereplőket, és beszélnek hozzájuk a képernyő előtt ülve. Kölcsönösnek ítélik a kapcsolatot, és azt hiszik, a szereplők is ugyanígy vannak vele. Ezek a paraszociálisnak nevezett interakciók azután gyakran vezetnek csalódottsághoz, amikor a tévéből ismert szereplőkkel találkoznak, és azok nem ismerik meg őket.

7-9 éves kor körül a gyerekek általában már kétség nélkül felismerik, hogy a televízió nem szó szerint egy "mágikus ablak" annak ellenére, hogy képes a valóságot reálisan is ábrázolni. Egyre inkább megértik, hogy a tévéműsorok jó része nem a valós életből kiragadott jelenet, hanem fikció, álvalóság, amit színészek játszanak el. Az életkor előrehaladtával egyre kevésbé ítélik hasonlóknak a szereplőket a valós életben megfelelő társaikhoz, bár még a 16 évesek 20-30%-a is úgy ítéli meg, hogy a tévészereplők úgy viselkednek, mint az emberek a valóságban - bár ez abból is adódhat, hogy a szereplők sokszor sztereotipizált karakterek, és a gyerekek épp ezt a hasonlóságot realizálják.

Noha nyilvánvaló, hogy a "reális", "realisztikus", "realitás" kategóriák erős leegyszerűsítést tartalmaznak, mégis azokra a tartalmakra utalnak, melyeket valóságnak lehet tekinteni, és ebből a szempontból komolyan kell venni.

A realitás jelentése

Úgy tűnik, nincs egyezményes definíció a televízió realitásával kapcsolatban. A tévé-realitásra vonatkozó ítéletek és definíciók terén három lehetséges jelentést különböztetnek meg.

1. A meghatározás legkonkrétabb szintjén a televízióban látott dolog (esemény, helyszín stb.) akkor reális, ha éppen olyan - vagy szó szerint az - mint a tévé kívüli világban. A dráma szereplői valódi sorsukat mutatják, az események úgy történnek velük, ahogyan mi látjuk a képernyőn, az asztal, amin esznek, valódi asztal stb. Ezt a definíciót teszik magukévá azok, akik a televíziót a valóságra nyitott "mágikus ablaknak" tekintik.

A televíziós realitás másik két definíciója elfogadja, hogy a televíziós műsorok "csináltak" (készítettek, gyártottak), de nem ezt a tény veszi alapul a realitás megítélésénél. A realitás ezekben az esetekben annak megítélése, hogy mennyire hasonlítanak a televízióban gyártott műsor eseményei, szereplői, konfliktusai a valósághoz. De a két definíció ezt a hasonlóságot eltérő módon értelmezi.

2. Az egyik szerint valami akkor valóságos a tévében, ha az, amit ábrázol, lehetséges.

3. A harmadik felfogás alapján valami akkor reális, ha az, amit ábrázolt, valószínű vagy reprezentatív.

A második definíció alaposan kitágítja azt a kört, amelyben a szereplők, események, témák reálisnak ítéltetők.

Így reális a Chaplin-film epizódja, melyben Chaplin megfőzi és megeszi a cipőjét, hiszen lehetséges a bőrt főzéssel megpuhítani, és az éhség különös dolgok megevésére is készíthet valakit. Az, hogy Tarzan beszél Cheetah-val, szintén reális, hiszen a majmokat meg lehet tanítani egyszerű utasítások megértésére.

Ha azonban valaki a harmadik definíció alapján ítél, akkor egyik eset sem valószínű, így nem is tekinthető reálisnak. A lehetőségesség és valószínűség mint realitáskritériumok használatakor az egyénnek nagy mértékben támaszkodnia kell a tárgyi és szociális valóságra vonatkozó általános ismereteire. Ha valaki például nem ismeri az emberszabású majmokkal végzett beszédtanítási és beszédértési kísérleteket, akkor számára nem tűnik lehetségesnek - így tehát irreális - Tarzan és a majom beszélgetése. Mindenesetre ez utóbbi két kritérium alapján hozott ítéletek mindenképpen szélesebb körű általános ismereteket tükröznek.

Egy, a televíziós realitást vizsgáló kísérletben gyerekeket, serdülőket és felnőtteket kértek meg arra, hogy ítéljék meg, egy adott televíziós tartalom reális-e vagy sem, és indokolják meg az ítéletüket. Az ítéletek indoklásai is jól látható életkori eltéréseket mutattak. Óvodától a 2-3. osztályon át a 6. osztályig a "lehetségességre" mint a realitás kritériumára való utalás 17%-ról 28%, majd 47%-ra emelkedett. A további életkorokban azonban nincs emelkedés, sőt: a serdülők és a felnőttek több mint a fele a "valószínűt" tartotta reálisnak, azaz valami olyant, amit ők vagy valamelyik ismerősük már tapasztalt, aminek tehát van szociális realitása.

Az egész életkori ívet tekintve a realitás megítélésében a valószínűség mint indok általános emelkedést mutat az életkorral, míg a lehetőségesség először egyre fontosabb, majd csökkenő jelentőségűvé válik.

III. 3. A televízió gazdasági-ipari működésére vonatkozó ismeretek

A tömegkommunikáció mindenekelőtt üzlet, melynek célja a profitszerzés. Ezt az összefüggést azonban a médiumok szórakoztató, ismeretközlő tevékenységének fényében nem könnyű felismerni.

A kereskedelmi televízió működésének, a műsor sugárzásának okára vonatkozó teljesen naiv vagy nem létező koncepciótól a gyerekek még 14 éves korukra sem jutnak el annak pontos megértéséig, hogy a televízió elsősorban pénzforrás azok számára, akik emberek millióinak figyelmét adják el az eszméiket, áruikat, termékeiket hirdetőknak. A 10 évesek egynegyedének van némi sejtése arról, hogy a tévéadások indítéka gyakran a jövedelem- vagy más jellegű haszonszerzés.

A televízió gazdasági-ipari természetére vonatkozó ismeretek lassú fejlődést mutatnak. Noha a serdülők és a felnőttek már többnyire tudatában vannak annak, hogy a szórakoztató műsorok java része nem a valóságból vett részlet, hanem "csinált" (gyártott), de többnyire ők sem gondolnak arra, hogy a műsorgyártás célja a haszonszerzés. A fiatalabb gyerekeknek azonban egyáltalán nincsenek ilyen ismereteik. Mint láttuk, az 5-6 évesek fele még azt sem érti, hogy az általuk valósnak ítélt események fikciók, és a szerepeket színészek játsszák el, a 11-12 évesek 65%-a viszont már tisztában van ezzel, de csak a serdülőkor folyamán kezdik látni a műsorkészítés gazdasági indítékait.

Valójában a felnőtteknek is csak egy része látja át a televíziós iparág három alapvető elemének, a nézettségnek, a hirdetéseknek és a bevételnek az összefüggéseit. A különböző életkorúak vizsgálatánál a serdülők általában két összetevő kapcsolatával, a 7-8 évesek egy elemmel, a kisebbek pedig egyikkel sincsenek tisztában ezek közül.

Ebből következik, hogy a gazdasági szempontok ismerete nem használható támpontként a televíziós realitás megítélése során a fiatalabbak számára. Mint láttuk, a kicsik egyáltalán nem rendelkeznek ilyen ismeretekkel. Az azonban, hogy valaki rendelkezik ilyen ismerettel, nem jelenti azt, hogy használja is támpontként akkor, amikor a televízióban látottak valóságát kell megítélni. Ami az életkorral egyre hangsúlyosabban szerepet játszik a televíziós ábrázolás valóságként való megítélésénél, az annak mérlegelése, hogy a "csinált", gyártott műsor milyen mértékben felel meg a valós életben látottaknak, tapasztaltaknak.

A tévé működésének gazdasági indítékaira vonatkozó ismeretek kapcsán még egy fontos szempontot kell megemlíteni. A műsorkészítés és a haszonszerzés közti összefüggés felismerése ugyanis fontos következménnyel járhat a gyerekeknek a tévé hitelességére (megbízhatóságára) vonatkozó értékeléseire. Annak felismerése, hogy az ábrázolás a nézettség vagy a hatás fokozása érdekében torzított is lehet, csak serdülő- vagy felnőtt korban jellemző, és főleg serdülőknél akár a tévés ábrázolás hitelének teljes elutasításához vezethet.

Az ilyen típusú torzítást viszonylag hamar és könnyebben veszik észre a reklámokban, mondván: nem lehet egy fogkrémtől hirtelen hófehér a foguk, és a család sem attól lesz boldog, hogy a háziasszony egy bizonyos mártást önt a spagettire. De még a felnőttek is sokkal kevésbé vannak tudatában a torzításoknak más műfajokban, például a szappanoperákban vagy hasonló sorozatokban.

Az a tény, hogy a gyerekek nem ismerik fel a média mediáló szerepét és a televízió gazdasági működésének valódi indítékait, védtelenné teszi őket a televíziós reklámok hatásaival szemben. Ők könnyen hisznek a csábító túlzásoknak, és sokszor eredményesen veszik rá szüleiket a vágyott termékek vásárlására. Egyes országokban éppen ezért nem engedélyezik reklámok sugárzását gyerekműsorok előtt, között és után, mivel alapvetően etikátlannak tartják a szándékos médiahatással szemben védtelen, könnyen becsapható nézők - a gyerekek- szándékos befolyásolását és fogyasztásra serkentését.

III. 4. A műsorok formai jellemzőinek jelentősége

Hasonlóan a televíziós műsorok gyártására és a tévé működésének gazdasági indítékaira vonatkozó ismeretekhez, a műsorok formai sajátosságai is szolgálhatnak támpontul a realitás megítélésénél. Az egyes műfajokon belüli műsorok, úgymint híradók, reklámok, krimik, vetélkedők stb., általában jellegzetes formai keretek között jelennek meg. Ezek a keretek vizuálisan és a hangingerekkel összekapcsolódva számos támpontot adnak a műsor

azonosításához. A híradókat például jellegzetes szignálok vezetik be, a bemondók általában egy kameraállásból láthatók.

A gyerekek meglepően hamar azonosítják az ilyen kiugró formai jeleket. A megfigyelések szerint 4-8 éves kor között közel megduplázódik azoknak a gyerekeknek a száma, akik formai támpontokat használnak a fantázia, illetve a realitás körébe sorolás esetén. Ezzel egyidejűleg a számításba vett formai elemek száma is fokozatosan nő. A rajzfilmeket - melyek nagyon könnyen azonosítható formai jegyekkel rendelkeznek - már az óvodások zöme is fikciónak tekinti, de még a 12 évesek fele is úgy véli, hogy ha egy műsor tényeken alapul, akkor az biztosan valóságos.

Ebben az életkorban jellemző az is, hogy a hírműsorok formai jegyeit tekintik jelzésnek arra, hogy abban a keretben valóságos a közölt tartalom.

További életkorral járó változás annak fokozatos felismerése, hogy a televíziós realitás műsoronként más lehet. 11-12 éves korban majdnem minden gyerek (94%) úgy véli, hogy vannak műsorok, melyeknek jobban hisz (reálisabbnak tart), míg a 8 éveseknek csak 75%-a, és az óvodásoknak 44%-a tud ilyen különbséget tenni az egyes műsorok között.

III. 5. A televíziós történetek követése

A filmek, tévéjátékok, drámák stb. esetében a tartalom szerkezetének, az események időrendi sorrendjének (szekvenciaszerű egymásra épülésének) visszaadása 8-10 éves korig többnyire nem a felnőttek értelmezésében lényeges szempontok alapján történik. Általában csak 10 éves kor után jellemző a cselekedetek motívumainak többé-kevésbé pontos felismerése.

Az ennél fiatalabb gyermekek inkább egymástól független események egymás mellettiségeként fogják fel a darabok tartalmát, sőt a kisebb gyerekek még a helyszíneket sem tudják a történet sorrendjének megfelelően összerakni.

Óvodásokkal végzett vizsgálatokban azt találták, hogy a mesefilmek tartalmának megértését, a megfelelő hatás elérését elősegíti az, ha a gyerekek a felnőtt irányításával összefoglalóan megfogalmazzák, megbeszélik a látottakat. Mint korábban láttuk, jelentősen segíti a történet megértését az is, ha az ábrázolásban a helyszínek, a cselekményidők és a nézőpontok nem váltakoznak.

III. 6. Jellemek, karakterek megítélése - a morális realitás

Az eddigiek során az előadás azt mutatta be, hogy a gyerekek az életkor előrehaladtával egyre pontosabban tudják követni a televíziós történeteket, és egyre inkább képesek észrevenni a realitás és a fikció közti alapvető különbségeket. A televíziós tartalmak megértésének egy másik aspektusa az, hogy hogyan ítéli meg és milyen szempontok alapján értékeli valaki a szereplők jellemét és jellemző vonásait.

Ebben a tekintetben is életkortól - azaz fejlődéstől - függő változásokat látunk a gyerekek ítéleteiben. Egyik vizsgálatunkban a gyerekeknek azt kellett megítélniük, szerintük mennyire egyezik egyes foglalkozások, embercsoportok (mint pl. rendőr, orvos, férfiak, nők, öregek, gyerekek stb.) televíziós ábrázolása a valósággal (pl. "A rendőrök olyanok a tévében, mint az életben"). A 12 évesek jóval nagyobb arányban gondolták azt, hogy a televíziós ábrázolás teljesen élethű és megfelel a valóságnak, mint a 16 évesek. Az ilyen és ehhez hasonló ítéletekhez ugyanis már előzetes szociális ismeretek és tapasztalatok is szükségesek.

Még szembetűnőbb különbséget látunk akkor, ha a szereplők cselekvését és annak következményét (amely mint jól tudjuk, a játékfilmek, a drámák, az emberi történetek alapja) a szereplő motívumainak fényében kell megítélni. Egy erre vonatkozó vizsgálatban a gyerekek egy szerkesztett filmet láttak egy férjről, aki meg akarta ölni feleségét, hogy az ne tanúskodhasson ellene. A rendőrség azonban időben közbelépett, és a férjet megbilincselve vezették el. A filmet több ponton félbeszakították, és akkor a gyerekeknek mindig meg kellett mondaniuk, bűnösnek tartják-e a férjet. A kisebbek - 7 éves kor alattiak - csak a film végén, a szociálisan igazolt következmény láttán ítélték el a férfit, amikor már bilincs volt a kezén. Ők a következmény - és nem az indíték - alapján hozták meg döntésüket. A szándék figyelembevételére teljes biztonsággal csak az idősebbek voltak képesek.

IV. A médiaértés és az értelmi fejlődés kapcsolata

A televízióban látottak megértésének összetevőit elemezve megfigyelhető, hogy a megértés és értelmezés fejlődése együtt jár a gyerekek életkorával és értelmi fejlettségével. Ezt az összefüggést láttuk a tévényelv dekódolásánál, a televízió működésének és a történeteknek a megértésénél, a televíziós realitás és a szereplők megítélésénél egyaránt. Az is szembetűnő, hogy a megértésben általában 7-8 éves kor körül fordulat figyelhető meg. Ettől az életkortól kezdve a gyerekek már tisztában vannak azzal, hogy a televíziós műsorok szereplői többnyire színészek, a műsorok zöme "gyártott". Képesek a nem túl bonyolult történeteket, a cselekményt a széttördelt ábrázolás ellenére helyes sorrendben

értelmezni, és a szereplők indítékait figyelembe venni. Fokozatosan azt is átlátják, hogy műsorkészítés célja a haszonszerzés.

A média értésével kapcsolatos, hét éves kor előtti sajátosságok döntően az értelmi fejlődés iskoláskor előtti sajátosságával hozhatók kapcsolatba. Ennek szemléltetésére most csak két összetevőt emelünk ki: az egyik a centrálás, a másik a szemlélethez kötöttség (perceptuális kötöttség).

A híres fejlődépszichológus, Jean Piaget szerint a centrálás az egocentrikusnak nevezett gondolkodás jellemzője, és azt mutatja, hogy a gyerekek ebben az életkorban nem képesek a saját nézőpontjuktól eltérő szempontot figyelembe venni. Ők csak egyetlen szempont alapján - a saját szempontjukból - ítélnék meg okságot, viszonyokat, jelenségeket. (Példaképpen arra utalhatunk, amikor egy három éves helyesen azt mondja, hogy neki egy testvére van, de szerinte a testvérének nincs testvére. A helyes válasz nézőpontváltást igényelt volna!)

Ennek a gondolkodási sajátosságnak a változása teszi a későbbi életkorokban lehetővé, hogy a filmes ábrázolás beállításait - melyek mind eltérő nézőpontokat alkalmaznak - helyesen értelmezzék.

Animáció: Piaget: Folyadékállandóság

A szemléleti kötöttség oldódása pedig annak teremti meg a lehetőségét, hogy a gyerekek ítéleteikben ne csak a látható, szemléletes támpontokra támaszkodjanak. Ennek hiányában ugyanis a szereplők motívumait nem veszik figyelembe, csak a látható, viselkedéses elemekre támaszkodnak. Ez az oka annak is, hogy a gyerekek morális ítéleteikben kb. 8 éves korig a következmények, és nem a szándékok alapján minősítik a tetteket. (Mint láttuk, a 6-7 évesek a gyilkos tervet forraló férjet csak akkor ítélték bűnösnek, amikor már kezén volt a bilincs.)

Az iskoláskor elején mind a perceptuális kötöttség, mind az egocentrikus gondolkodásmód oldódik, a gyerek képes lesz bizonyos egyszerűbb, szemléletes logikai műveletek végrehajtására. Ezek a fejlődési változások teszik lehetővé, hogy a gyerek meghatározott életkortól kezdve (nagyjából 6-7 éves korától) már esetenként több szempontot figyelembe véve értelmezze a képernyőn látottakat.

V. A szülők, nevelők szerepe a médiaértésben és a médiahasználatban

Mint az előzőekből láttuk, a gyerekek gyakran évekig nem értik meg, vagy félreértik a televízióban látottakat. A fentiek fényében még inkább indokolt hangsúlyozni, milyen kiszámíthatatlan következményekkel járhat gyerekeknél a nem nekik szóló, erőszakkal, brutalitással, szexualitással, de gyakran "csak"

csalódásokkal, ármánnyal, veszteségekkel telezsúfolt felnőtt "mesék" rendszeres fogyasztása. A feldolgozatlan élmények, a meg nem értett szorongató cselekmények, azok véres, de sokszor megtorlatlan következményei bizonyítottan káros hatásúak. Növelhetik az agressziót, szorongásos vagy vegetatív tüneteket okozhatnak, sokszor ok nélkülinek látszó viselkedészavarokhoz vezetnek, és erős befolyást gyakorolnak a felnőttek világáról, annak működéséről alkotott képre.

Ráadásul megértés nélkül a televízió lehetséges kedvező hatásai sem érvényesülhetnek. A meg nem értett tartalmak, a látott viselkedések indítékainak, következményeinek félreértelmezése vagy fel nem ismerése a pozitív modellálás esélyét is csökkenti.

Természetesen az volna jó, ha a gyerekek egyáltalán nem néznének olyan műsorokat, melyek nem a korosztályuknak szólnak. Gyermekorvosok és pszichológusok egyáltalán nem javasolják, hogy a három év alattiak akárcsak kis mennyiségben is tévét nézzenek. A nemzetközi és hazai tapasztalatok viszont azt mutatják, hogy nem ez a helyzet. Egy kutató keserű megjegyzése szerint az a szülő, aki azonnal kipenderítene a lakásából egy idegent, akit hazaérve a nappaliban talál verekedés, káromkodás és szexuálisan nyílt viselkedés közben, ugyanezt az idegent nap mint nap megtűri a képernyőn.

A gyerekek zöme rendszeresen találkozik ezzel az idegennel (azaz nézi a felnőtteknek szóló műsorokat), és a látottak feldolgozásával, megértésével többnyire magára van hagyva. Nehezen megmagyarázható az a tény, hogy a média káros hatásaival kapcsolatos, sokszor megfogalmazott szülői és nevelői aggályok ellenére milyen keveset tesznek a felnőttek annak érdekében, hogy elősegítsék, közvetítsék, mediálják a helyes médiahasználatot és médiaértést.

Mediáció alatt a szülők vagy más személyek olyan aktív erőfeszítéseit értjük, melyek arra irányulnak, hogy a fizikai és szociális környezet - benne a televízió mint médium - komplex természetét az adott gyerek értelmi képességeinek megfelelő szintre "lefordítsák", tolmácsolják, érthetővé tegyék. Ennek révén a felnőtt közvetítőjévé válik a televízióban látottaknak, elősegítve azt, hogy a gyermek az életkorának megfelelő szinten megérthesse nem csak a közvetített tartalmat, hanem akár a műsorkészítést, vagy a televízió mint médium működési mechanizmusát is. Ez a viselkedés ideális esetben nem merül ki az éppen együtt látottak megbeszélésében, hanem egyfajta orientálást (pl. ajánlást vagy éppen lebeszélést, tiltást, illetve akár a médiafogyasztás mennyiségének szabályozását), illetve a gyermek televíziózásának folyamatos követését is jelenti.

A hazai helyzetet tekintve saját vizsgálatunk eredményei is elgondolkoztató adatokat szolgáltatottak. Adataink szerint a szülők érdemi részvétele gyerekeik médiahasználatában nagyon csekély. A látottak megbeszélése, a nem életkorhoz illő műsorok nézésének tiltása, a lebeszélés vagy a megfelelő tartalmak ajánlása - azaz azok a formák, melyben a szülő aktív részese és valódi értelemben közvetítője lehetne a médiatartalmaknak-, a gyerekek válaszai szerint legfeljebb néha fordult elő a vizsgált több mint 500 gyerek esetében.

A szülők túlnyomó többsége ritkán nézi gyermekeivel együtt a televíziót, illetve csak ritkán vagy egyáltalán nem beszélget velük a látottakról. A szülők többnyire nem is tudják, hogy mit néz a gyermekük a tévében. (Megjegyzendő, hogy a gyerekek beszámolóit megbízhatóbbak a szülőkénél, mivel a felnőttek hajlamosak a szociálisan kívánatosnak ítélt irányba torzítani válaszaikat.)

Annál gyakoribb viszont, hogy a szülők egyéb, a médiumtól független viselkedések és teljesítmények jutalmazására, illetve büntetésére használják a televízió nézés lehetőségét, de ezt is inkább csak a fiatalabb (10-11 éves) gyerekek esetében tudják érvényesíteni (pl. rossz jegyek vagy valamilyen családi szabály megszegése esetén egy időre megtiltják a tévézést, vagy ellenkezőleg, jutalomként beígérik a továbbnézés lehetőségét). Noha a médiumok kínálata - és vele együtt a nevelői aggodalom - az elmúlt évtizedben jelentősen nőtt, az újabban végzett hazai vizsgálatok hasonló eredményre jutottak. A televíziózás a gyerekek számára gyakran alku, "szerződés" tárgya, a szülők jutalomképpen ajánlják fel. Kutatások eredményei szerint a harmonikus családokban és a magasabb iskolai végzettségűek körében inkább kontrollálják a gyerekek televíziózását, mint ahol családi problémák vannak, vagy a kultúráltság szintje alacsony.

A szakirodalmi adatok alapján a televízióval kapcsolatos szülői aktivitásnak három nagy típusa írható le: az együtnézés, a korlátozó részvétel és a stratégiával rendelkező vagy nem rendelkező aktív szülői részvétel.

Az együtnézés esetében a szülő együtt ül gyerekével a televízió előtt ugyanazt a műsort figyelve. Ez az aktivitás önmagában még nem feltétlenül pozitív. Értéke attól függ, mit néznek együtt, és milyen szülői kommentárok hangzanak el közben.

Az együtnézés lehet aktív: ekkor a szülő és a gyerek megbeszéli, mi történik a képernyőn. Passzív formája esetén pedig szülő és gyereke csendben, kommentárok nélkül nézi az adott műsort. A szülő ez esetben is tudja és monitorozza azt, hogy milyen tartalmakkal találkozik gyereke, így akár a nemkívánatos tartalmak megjelenésekor csatornát válthat vagy kikapcsolhatja a készüléket.

Az együttnézés jelentősen fokozza a látottakkal kapcsolatos tanulási folyamatokat. A szülői magyarázatoknak jelentős szerepe lehet a televíziós ábrázolás és a valóság összehasonlítása révén a kritikusabb nézői szemlélet kialakításában. Segíthetik megérteni a történeteket, a szereplők szándékait és minősítik a karakterek viselkedését. Mindez jelentős mértékben csökkentheti a potenciális negatív hatásokat, de ugyanilyen módon a pozitívnak tartott tartalmak esetében fokozhatja azok kedvező hatását (pl. oktatóműsorok, segítő, baráti viselkedést bemutató műsorok esetében). (A filmek zöme előtt a képernyőn megjelenő felirat - "Következő műsorunk megtekintése 12 éven aluliak számára nagykorú felügyelete mellett ajánlott" - erre a szülői aktivitásra buzdít.)

Fontos azonban azt is megjegyezni, hogy az együttnézés egyben megerősítést is jelent a gyerek számára, hiszen a szülő jelenlétével jóváhagyja és egyben modellálja is a televíziónézést. Ez abban az esetben különösen aggasztó, ha a szülő gyerekével együtt nézi a nem gyereknek való műsort, mert így a szülő a negatív tartalmak fogyasztásának modellje, és jelenléte - kommentárok híján - egyben csendes jóváhagyása is a látottaknak.

A korlátozó szülői részvétel (restriktív mediáció) esetén a szülő szabályokat állít fel a tévé előtt tölthető időre és a megnézhető műsorok körére vonatkozóan: azaz megmondja, hogy mit és/vagy mennyit nézhet a gyereke a televízióban. Az ilyen típusú szabályozás kategóriájába sorolhatók azok a szülői stratégiák is, melyek a televíziónézéssel szemben alternatív aktivitásokat szorgalmaznak és szerveznek. Vasárnap délutánra focimeccs, egy nívótlan, de a gyerekek által intenzíven nézett sorozat idejére érdekes vendégség - ezek a megoldások is szülői szabályozást jelentenek a televízióhasználat felett, csak nem a direkt kontroll eszközeivel.

Több vizsgálat eredményei szerint az ilyen stratégia jótékony hatású lehet például az iskolai teljesítményre, de kedvezően befolyásolja azt is, hogy a televízióban látottakat a gyerekek mennyire ítélik reálisnak.

Az aktív szülői részvétel két típusát különítik el: a stratégiával rendelkező és a stratégiával nem rendelkező aktív közvetítést (mediációt). Stratégia alkalmazásáról akkor beszélhetünk, ha a szülő a műsorok nézése közben értékeli és megbeszéli gyerekével a látott viselkedéseket, azok motivációit és realitástartalmát, és világosan kifejezi, hogy bátorítana vagy ellenezne-e hasonló viselkedést gyerekenél. A szülő ez esetben az egyes műsorok egyedi tartalmához igazított értékelést, orientálást, erkölcsi minősítéseket ad. Ez a helyzet az aktív együttnézés pozitív példáihoz hasonló.

A stratégia nélküli szülői részvétel a televíziós tartalmaknak a műsortól független, szabad beszélgetésben, valaminek apropójaként (stratégia nélkül) történő értékelése vagy minősítése.

Az adatok szerint ilyen családi feltételek mellett - ami egyben nyílt családi kommunikációt is feltételez - a gyerekek reálisabban ítélik meg az ábrázolt szereplőket és szituációkat, és negatív tartalmak esetén kevesebb félelmet élnek át. A kutatások azt is alátámasztották, hogy az ilyen szülői részvételnél a televíziós események erkölcsi minősítése és értelmezése - és nem a tartalmi elemekre való semleges, közömbös utalás - az, ami jelentősen elősegíti, hogy a gyerekek megértsék a látottakat.

VI. Összegzés

A médiumok, de különösképpen a televízió elterjedésével a szocializáció folyamata, a felnevelkedés feltételei megváltoztak. A naponta több órát televíziót néző gyerekek a fizikai és a társas világról a személyes tapasztalataikon túl nagymértékben - és szinte a legkorábbi életkortól kezdve - a képernyő révén szereznek benyomásokat. A televízió leckét ad arról, mi a jó, mi a rossz, mi a sikeres vagy sikertelen, hogyan viselkednek a nők és a férfiak, az öregek és a fiatalok. A képernyő előtt ülő gyerekek legelső benyomásaikat kapják arról, hogy milyen a szerelem, a szexualitás, milyen konfliktusok vannak családokban és másutt, és ezeket milyen módon oldják meg. Itt látják nap mint nap, hogy az agresszió melyik formája sikeres vagy büntetett. A televízió révén bejárásuk van a felnőttek hálószobájába, hallhatnak szerelmi, üzleti, politikai vitákat, tanúi lehetnek ölelésnek és ölésnek, barátságoknak és bosszúnak, sikernek és brutalitásnak, aberrációnak. Mindez egyes elemzők szerint a gyermekkor védettségét szünteti meg.

Ugyanakkor a televízió nem mágikus ablak, és nem a valóság egy hamisítatlan szeletét mutatja. A képernyőn látható realitás csak a televízió realitása; olyan világ, melyet a televíziós ábrázolás sajátosságai, a televízió gazdasági-ipari működésének természete és a médiát uraló hatalmi viszonyok torzítanak.

Különböző vizsgálatok eredményei szerint azonban azok a képességek, melyek a televíziós ábrázolás és az ott bemutatott történetek többé-kevésbé helyes értelmezéséhez szükségesek, hosszú fejlődés eredményei. A gyerekek meghatározott életkorig nem értik a televízió formanyelvét, nem tudják követni a széttördelt módon bemutatott történeteket, és nem értik a cselekvések motívumait. Számukra a televízió sokáig a valóság hű közvetítője. Ők nem tudnak különbséget tenni valós és fiktív, kitalált történetek között. A pszichológiai vizsgálatok pedig egyértelmű bizonyították, hogy a média

erőteljesebb hatást tud kiváltani azoknál, akik a bemutatott tartalmat valóságnak ítélik.

A média, elsősorban a televízió hatásaival kapcsolatos általános társadalmi aggály mellett meglepő, hogy a gyerekeket nevelő-gondozó felnőttek milyen kevés szerepet vállalnak a gyerekek médiahasználatának irányításában. A szülők tekintélyes része nem is tudja, mit néznek a gyerekek a televízióban, és legfeljebb a nézés mennyiségére (és nem a tartalmára) vonatkozóan állítanak fel szabályokat. A látottak megbeszélése, az ajánlás, a lebeszélés egyelőre nem általános szülői stratégia.

Hiba volna azonban a televíziót bűnbakként a társadalom szinte minden problémájáért felelőssé tenni. Hiba volna az is, ha a gyerekek fejlődésében betöltött szerepével kapcsolatban csak a káros, kedvezőtlen hatásait hangsúlyoznánk. Számos vitathatatlan pozitívumát azonban meg kell tanulni okosan és értően használni. A jelen és a jövő társadalmában a hatékony működés és együttműködés elképzelhetetlen a médiumok mindennapi használata nélkül. Az ehhez szükséges szelektív és kritikus médiahasználat kialakításában a gyerekekért felelősséget érző felnőttek nagyobb szerepvállalására van szükség.

Ennek hiányában joggal oszthatjuk egy amerikai pszichiáter nő aggályát, aki két dologtól féltette gyerekeit a televízióval kapcsolatban: attól hogy tanulnak belőle, és attól hogy nem.